Okrugli sto RAT U PROSVETI

U subotu 28. septembra u 16 časova nastavljamo razgovor na temu priznanja, ovog puta o aspektu priznanja verovatno najvažnijem za budućnost. Svoje stavove o predstavljanju rata u školskim udžbenicima iznose nam istoričar dr Ivan Becić, naučni saradnik na Institutu za srpsku kulturu Priština-Leposavić, i Miroslav Tamburić, lokalni koordinator projekta *Imenovati TO ratom* u Požegi, antiratni aktivista i veteran rata u Hrvatskoj.
Očekujemo vas u subotu u CZKD-u.
Projektni tim *Imenovati TO ratom*

Okrugli sto

Rat u prosveti

28. septembar 2013. godine u 16h
Centar za kulturnu dekontaminaciju – Paviljon Veljković
Birčaninova 21, Beograd

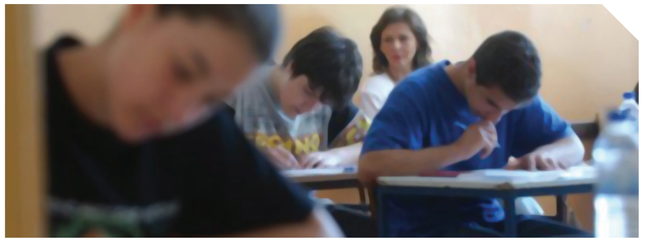

CENTAR za kulturnu dekontaminaciju vas poziva na okrugli sto „Rat u prosveti" koji će se održati u subotu 28. septembra 2013. godine u 16h u Centru za kulturnu dekontaminaciju. Ovaj okrugli sto se realizuje u okviru projekta *Imenovati TO Ratom.*

Koncept diskusije:
Ratovi su prelomni događaji kojima završava jedna i počinje neka nova epoha, u ratovima propadaju i stvaraju se imperije, drzave, klasni odnosi, jezici, kulture... Upravo zbog toga ratovi su omiljena tema istorijskih analiza i diskusija u godinama i vekovima nakon što se dogode.

Uobičajeno pisanje istorije je linearno, sa ciljem da seriju činjenica i događaja prikaže kao proces koji je progres ka određenju društvenih i političkih odnosa. Oblik tih odnosa je politička odluka koju u ime društvenih interesa ili javnog dobra, najčešće donose oni koji imaju političku i ekonomsku moć. Tako je i u slučaju Srbije i njenog odnosa prema skorašnjoj istoriji.

Pod izgovorom da će dokumenta još puno godina ostati zatvorena u arhivama, i da nema dovoljne istorijske distance, do danas su istoričari, sociolozi, politikolozi, istraživači različitih društvenih nauka vrlo malo istražili ratove 1991-1999, tako da detaljnije analize ovih ratova, njegovih uzroka i posledica, nisu postale štivo udžbenika istorije, niti će postati sve dok se ne povede diskusija oko društvenom dobru. Takvu diskusiju onemogućava politička i ekonomska vlast u Srbiji, jer joj odgovara da odnos društva prema ratu ostane nejasan, i da učesnici rata, uključujući veterane, pale borce, izbeglice, interno raseljena lica, civilne žrtve iz ovih ratova ostanu nepriznati od države koja ih je poslala u rat, neprepoznati i svojoj deci kao učesnici rata.

Veterani su osuđeni na marginu društva, kažnjeni zbog toga što su učesnici i svedoci nečega što se „nije dogodilo". Civilne i vojne žrtve ovih ratova ostaće neprebrojane, ostavljene da žive u sećanjima samo svojih najmiljih. Društvo neće iz njih izvući pouke, iako su ga upravo oni tako drastično izmenili.

Nema veterana, nema žrtava pa zašto bi se o takvim ratovima i učilo u školama? Dovoljno je da se pomenu u jednoj kraćoj lekciji, da se nauka ne ogreši prema suvim činjenicama.

Potpuno suprotno načinu na koji se nekadašnja SFRJ na najrazličitije načine, a posebno kroz obrazovni sistem, bavila tematikom Drugog svetskog rata.

Svaka interesna grupa, od veterana do anti-ratnih aktivista, očekuje da država prihvati ekskluzivno njihovu interpretaciju rata i time im dodeli poziciju moći. Ali, danas istorija ne može biti istorija odozgo, već društvena istorija koja reflektuje rascep u sebi i u društvu, istorija koja legitimiše više pozicija i uči kroz polemiku. To, naravno, nije ono što postoji u Srbiji – tabu i ignorisnje, gde nisu zabeleženi ni ratovi, ni istorija anti-ratnog pokreta.

Istorija, kao disciplina, uvek je politički čin koji prati neku ideologiju, i to treba objasniti đacima i studentima. Nema objektivne nauke i prezentacije, već su izbor materijala i metodologija ideološki obojeni. Ako ima pouke iz ratova devedesetih godina, to je da nam je potreban građanin koji se kritički odnosi prema dodeljenoj informaciji i državnoj ideologiji, koji može da prepozna i svestan je društveno-političkih procesa u kojima učestvuje. Zato su potrebni i profesori koji su svesni sopstvene pozicije i pozicije države.

Istina se stvara od doprinosa različitih istorijskih izvora. Dokumenti su samo jedan od tih izvora. Čekajući otvaranje arhiva i istorijsku distancu, za šta će biti potrebno najmanje pedeset godina, izgubićemo najvažniji izvor koji imamo sada, a to su svedoci – učesnici rata, baš ti ljudi koji postoje u svakoj porodici i zajednici u Srbiji, koje pod tepih gura državna ideologija da „nismo bili u ratu", a pridružuje joj se istorijska nauka sa izgovorom da ćemo ratove devedesetih godina moći da istražimo tek jednog dana kad više ne bude bilo živih učesnika ovih ratova. Državna ideologija prebacuje odgovornost za rat na pojedinačne učesnike, i kroz to pokušava da sakrije da odluku o ratu može da donese samo vlada, država, i da je ona odgovorna za posledice. Uključenjem učesnika rata i antiratnih aktivista kao svedoka, učenje, pre svega istorije, ali i drugih predmeta kao što su književnost, filozofija, društvene nauke, jezik, građansko vaspitanje, itd. postalo bi aktivno učešće u društvenom životu.

Čega se sve plaše svi oni koji su vodili Srbiju od devedesetih godina pa do danas, u vezi sa njenom ulogom u proteklim ratovima, i zbog čega su ti ratovi, koji su stvorili ovakve društvene odnose u kojima danas živimo, toliko problematični da se o njima zauzme zvaničan stav? Ukoliko istoriju pišu pobednici, ko su pobednici? Ko su pobednici rata u Srbiji? Veliki broj veterana još uvek gleda na „pobedu" u smislu ostvarivanja proklamovanih ciljeva rata u kom su učestvovali – stvaranja nove nacionalno homogene države. Ali, gledajuci situaciju u Hrvatskoj, gde veterani imaju sve moguće počasti i beneficije, i uprkos tome nisu zadovoljni, možda „pobeda" nije tamo gde su je veterani očekivali kada su kretali u rat. Možda pitanje treba postaviti drugačije: kome odgovara da se odgovornost za rat baci na pojedince, običan narod, a ne na političke i ekonomske strukture i političare-intelektualce koji su izazvali i direktno stvorili atmosferu za rat? Da li danas možemo, pogotovo na ekonomskom nivou, da nađemo na političkoj sceni jednog političara, ili partiju koji nije vodila, profitirala, kolaborirala, ili amnestirala vođe, profitere i kolaborante u ratu i državnoj ratnoj pljački devedesetih godina i kasnije? Da li zbog toga Srbija nema pravo na veoma važan deo svoje skorašnje istorije? U tom slučaju o tom periodu naredne generacije saznavaće iz nekih drugih izvora, ali je naivno pomisliti da će to ikoga osloboditi od odgovornosti.

Sve ovo upućuje na neophodnost ozbiljnog promišljanja i široke javne diskusije, nakon čega bi se društvo i zvanična politika odredili prema svojoj ratnoj prošlosti, a ona dobila zasluženo mesto, između ostalog i u školskim programima.

za samoobrazovanje
Rilten
uciteljneznalica.org
društvena pitanja

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

dr Ivan M. Becić, istoričar

Predstavljanje rata u udžbenicima u Republici Srbiji

RAT kao pojava i termin prati ljudsku civilizaciju od njenog nastanka. Motivi, ciljevi i posledice ovog događaja koji je karakterističan samo za ljudsku vrstu, često se pojednostavljuju i prezentuju na način poželjan po zvanični establišment. Uticaj medija i drugih oblika propagande koja se vrši na stanovništvo imaju za cilj da pruže poželjnu „istinu" o određenom događaju, a neretko i da se odgovornost za određene odluke prebaci na čitav narod, kao da njih nije doneo državni vrh, već da je samo sprovodio „želju naroda".

Odnos prema ratu i shvatanje rata na Balkanu ima svoje osobenosti u odnosu na mnoge druge delove Evrope. U prvom redu to je mitsko shvatanje istorije i baziranje „znanja" o istoriji na osnovu poželjnih slika o slavi i veličini sopstvenog naroda. Prema tom shvatanju, koje često podgrevaju i određene državne instance, svi narodi na Balkanu imaju određenu misiju: bez Grka ne bi nastala Zapadna civilizacija, makedonski Sloveni izjednačavaju se sa antičkim Makedoncima, Srbi su „nebeski narod", Rumuni bastion romanske Evrope u slovenskom moru, Hrvati branitelji Europe od bizantinizma i azijskih utjecaja itd.

Ovakve ideje nalaze plodno tle među pripadnicima srednjih i nižih slojeva stanovništva, jer se kroz naciju, njenu veličinu i istorijsku misiju, bezimeni i beznačajni pripadnik vojske malograđana ostvaruje kao društveno biće, identifikuje se i stiče saznanje o svom mestu u istoriji. Pitanje koje se nameće je na koji je način moguće izmeniti ovako stvorenu istorijsku svest i kakva je uloga udžbenika u tom procesu? Osim podataka dobijenih sa interneta, među kojima najveći broj podleže opravdanoj sumnji u autentičnost, jer se radi o portalu gde svako može postaviti šta želi i tumačiti na način na koji želi, prosečan građanin susreće se sa istorijskim interpretacijama jedino u udžbenicima. Čitanje i praćenje naučne literature strano je prosečnom građaninu, tako da su za formiranje istorijske svesti, uz medije, najuticajniji udžbenici i nastavnici koji ih interpretiraju.

Kada je u pitanju predstavljanje ratova u srpskim udžbenicima, najveću pažnju privlače ratovi koji su se odvijali u bližoj prošlosti. U dvadesetom veku srpski narod bio je učesnik dva balkanska, dva svetska i građanskih ratova vođenih pri raspadu SFRJ, u kojima je doživeo demografsku katastrofu. Ratovi koji su se odvijali početkom veka u velikoj meri se slično tumače i danas kao što su se tumačili i u udžbenicima koji su bili zastupljeni u Jugoslaviji. Danas su donekle naglašenji vojni uspesi srpske vojske i otvoreno se govori o žrtvama koje je Srbija podnela u procesu stvaranja Jugoslavije. Velika razlika postoji u opisivanju događaja u Drugom svetskom ratu. Zamenjena je crno-bela slika ideološki suprotstavljenih pokreta i nije više zastupljena direktiva „cutanja" o zločinima koji su učinjeni nad srpskim narodom radi politike pomirenja i veštačkog izjednačavanja uloge ustaša i četnika. Sa druge strane, kako je decenijska interpretacija negativne uloge četničkog pokreta postala neodrživa, u traganju za realnošću često se gubi orijentacija i prelazi u tumačenje koje stvara dijametralno suprotnu sliku i time se ponovo udaljava od realnosti.

Sve ove interpretacije zbunjuju učenike i čitaoce i onemogućavaju stvaranje korektne istorijske svesti i dalje ih polarizujući na pristalice jednih ili drugih, teoretičare raznih „zavera", teze da istoriju pišu pobednici ili, jednostavno, učenike ostavljaju indiferentnim. U pogledu ratnih zbivanja s kraja dvadesetog veka, ona su, što zbog kratke vremenske udaljenosti, što zbog aktuelnosti predstavljena taksativnim nabrajanjem najvažnijih događaja. Razumljivo je da se izbegava njihovo dublje tumačenje usled nepostojanja istorijske distance i nedostatka adekvatnih izvora.

Nedostaci srpskih udžbenika kada je opis rata u pitanju odnose se na to da se oni prvenstveno predstavljaju od jedne do druge ratne operacije, i stiče se utisak da „život stoji" dok se sukobi dešavaju. Nedostaje funkcionisanje društva za vreme rata, a kada se govori o posledicama one su najčešće izražene preko materijalnih i ljudskih stradanja. One posledice, koje se osećaju svakodnevno u posleratnom životu: siročad, civilni i vojni invalidi rata, ratni veterani i njihovi problemi, animozitet prema bivšim protivnicima, klasifikovanje država na „prijateljske" i „neprijateljske" i dr. nisu zastupljeni u udžbenicima, a upravo su one sastavni deo posleratnog života.

Za ove nedostatke ne mogu se okriviti samo autori udžbenika. Činjenica da mnogi od njih nikada nisu ušli u učionicu kao nastavnici ima za posledicu da pojedini udžbenici predstavljaju nešto nalik na statističke godišnjake, sa nebrojeno mnogo cifara koje same po sebi ništa ne govore niti su interesantne za učenike. Ipak, udžbenici se pišu na osnovu plana i programa koji su sastavile državne institucije i u kojima su definisani određeni standardi. Pravo je pitanje koliko su planovi i programi osavremenjeni i da li je toliko propagirana reforma školstva zaista vršena. Ostaje utisak da je mnogo više pažnje posvećeno propagandi da se nešto radi nego što se zaista uradilo. Primera radi, plan i program za predmet Istorija za srednje stručne škole izrađen je 1991. godine i dozvoljeno je određeno procentualno odstupanje od njega. Nedovoljno za potrebe današnjice i sva dešavanja u protekle dve decenije. Uz mnoge druge probleme u školstvu, ovakav pristup države pokazuje u kakvom stanju se nalazi celokupno društvo. Otvara pitanja da li su pravi ljudi angažovani od strane države za rešavanje pobrojanih problema, koji su kriterijumi u izboru saradnika (nepotizam, stranačka pripadnost, pozicija u nekoj od institucija obrazovanja), šta se zaista želi postići planom i programom. Nije lako oteti se utisku da država Srbija nema jasno definisane ciljeve u školstvu i načine na koje ih je moguće postići. Angažovanje dokazanih ljudi od struke, sa kriterijumom kvaliteta kao osnovom svega, nije način za postizanje uspeha samo u školstvu, već i u svim sferama društvenog života. Na žalost, svedoci smo toga da je srpskoj političkoj eliti više stalo do druženja sa džet-setom i medijima nego do ozbiljnih razgovora sa intelektualcima i stručnjacima. Kada je istorija u pitanju, posledice su vidljive same po sebi, jer bez razumevanja prošlosti ne može se shvatiti sadašnjost niti ozbiljno planirati budućnost.

Kingdom of the Netherlands
National Endowment for Democracy
Supporting freedom around the world
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKd
Roma Luxemburg Stiftung Southeast Europe
Odbrani Filozofski
Odbrani Filološki
Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.
Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti Imenovati TO ratom CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica

Šta deca znaju i uče, koje ih teme muče?

MOLBU prijatelja da pomognem nikada ne odbijam. Srećom, to često nisu zahtevi za finansijske pozajmice pa mi je utoliko lakše, jer u tom slučaju teško da bih mogao nešto da učinim. Tako i ovoga puta glatko prihvatih predlog da pišem, iako negde „u malom mozgu" stoji svest da će to biti muka i frka s vremenom.
Ovaj put, tema me potpuno vratila u vreme kada sam pun elana i želje upisao sociologiju, ubeđen da ću to ja po kratkom postupku završiti. Međutim, palanačka čežnja za velegradskim događajima – utakmicama, koncertima, druženjima... lako je uzela danak i moje učenje završilo se na potpuno drugom mestu, a ljubav prema sociologiji iščeznu kao požeška magla negde oko podne. To nije tema ovog teksta, ali jeste šlagvort, jer mi se čini da bi ovu temu bolje sagledavale moje nesuđene kolege sa sociologije (za istoričare je možda rano), ali ajde... Možda i moj ugao roditelja, čoveka iz trećeg sektora koji je puno radio na antiratnim akcijama ali i ratnog veterana, može da bude zanimljiv baš zato što je laički.
Drugovi i drugarice s projekta *Imenovati to ratom* otvoriše jednu zanimljivu temu. Priče o ratovima iz devedesetih u udžbenicima. HM? Nisam o tome razmišljao, iako se moje starije dete veće sledeće godine sreće s predmetom Istorija. Da li je to već istorija? Nije li istorija nešto što nastaje kada se stvar sagledava sa neke vremenske distance? Ne može ovo još biti istorija, jer mi ovo (TO!) živimo još uvek. To jest, posledice svega o čemu pričamo su tu, uz nas, a ne tamo negde, daleko u prošlosti.
Udžbenici iz istorije bi trebalo da su prvi zvanični, od države organizovani i smišljeni susreti naše dece s temom rata, osim ako neko dete ili unuče ne odrasta bez oca, dede, ujaka, teče. Tada će se na suroviji način suočiti s tom temom. Na žalost, puno je takvih, oni su o ratu na grublji način naučili pre svojih vršnjaka. Ovi drugi, srećniji, o tome će tek čuti. Šta će čuti o ratovima devedesetih? Znaju li da su tu oko njih ratni veterani? Možda za istim stolom, možda iza komšijskih vrata... a ne samo na filmovima. Šta o tome kažu udžbenici?
Ove teme su u udžbenicima za osmi razred i za četvrti razred srednje škole. Valjda da budu što stariji kada se s tim suoče. Pogledao sam te udžbenike, slučajni uzorak iz kafe-knjižare u kojoj ispijam prepodnevne kafe ili poslepodnevna piva s prijateljima.
Knjiga za osmi razred u taj period uvodi naslovom lekcije „Društvena kriza i poraz Jugolsavije". Sviđa mi se naslov, iako mi se ne sviđa to što se raspala jedina ozbiljna država u dvadesetom veku na ovim balkanskim pustahijama. Stidljiv opis zahuktavanja ratne mašinerije i „dešavanja naroda", uvučeno u deo kojim se pominje kraj hladnog rata kao da priprema decu na ono što sledi. A sledi gomila fraza, ima i činjenica. Ljudi koji su rat na svojim leđima izneli se ne pominju. Valjda se podrazumeva da ih je bilo, jer ko bi ratovao ako ne ljudi. A ti ljudi ovde nisu pomenuti, čak ni kao brojevi. Nema podataka koliko, gde, kada... Valjda se misli da se barem zna zašto, a nekako je moj stav da se upravo to ne zna.
Sve to ima veze sa činjenicom da nema priznanja uloge Srbije u ratu. Samim tim to bi trebalo da znači da svi mi u stvari nismo bili tamo gde smo bili. Nismo, jer nije o tome javio Dnevnik. A ako nema u Dnevniku, to onda valjda znači da se to i nije desilo.
Nekad razmišljam da ovaj problem za sadašnje generacije nekako i nije u fokusu. Ove nove generacije vode neke svoje ratove, jednako opasne. Možda i opasnije od onih naših. A biće da ih vode baš zato što o ratu ne znaju ništa. Oni bi da ratuju preko Facebooka, članovi su grupa koje planiraju smaknuća, satiranja, uništavanja. Sigumo je jedan od razgloga baš taj što o ratovima ništa ne znaju.
Kada smo u Požegi prvi put radili radionicu s ratnim veteranima, polaznici su bili đaci srednjih škola iz Požege. Imao sam neku bojazan i strah u sebi – kako će sve to ispasti. Bio sam u pravu. Jedna od učesnica radionice, u sklopu planirane vežbe, imala je zadatak da pozove svoje roditelje i pita da li je neko iz njihovog okruženja (familije, porodice, prijatelja...) bio u ratu. Vratila se u suzama jer je njen otac, nehotično i spontano odgovorio – jeste, dušo. Tvoj tata je bio u ratu. Ovo saznanje, nakon par priča koje su deca čula od veterana lično, srušilo joj je ceo svet. I nije ona jedina. Tada sam shvatio da oni o tome ili ne znaju dovoljno, ili ih o tome uče oni koji bi o ratu zapravo i sami tek trebalo da uče.
Ima od tog događaja par godina, a mene i dalje proganja misao – zašto on, i ljudi poput njega, ćute? Zašto o tome ne pričaju? Gde je odgovornost sistema koji je svesno i planirano potisnuo tu priču iz naše zbilje. Zašto? Ta devojka, danas dobar student, tada odličan učenik četvrte godine, nije imala ama baš nikakvu predstavu o tome da je njen tata učestvovao u ratu. O tome nije razmišljala ni kada je krajem svog srednjoškolskog školovanja u lekcijama u udžbeniku za četvrtu godinu gimnazije obrađivala lekcije u poglavlju nazvanom Nestanak Jugoslovenske države. Ah, opet ta stara dobra Juga... Ni ovaj, slučajno odabran udžbenik nije imun na floskule i lažno moralisanje, patetičnu žal za izgubljenim ratovima. Ni u njemu nema pomena ljudi koji su u rat gurnuti, koji su rat živeli, neki preživeli, a neki na žalost ne. Dakle, to je to. U udžbenicima nema pomena ratnih veterana. O njima se ne piše ni dok su bili u statusu učesnika u ratu, niti se piše sada, sa pristojne vremenske distance. Ispade da ratove u ime Srbije (ili za Srbiju) nije vodio niko. Nema ratnika, nema ni rata? Neće biti. Stotine hiljada mrtvih su ipak jak pokazatelj da je rat gospodario ovoim nesretnim delom planete, i to ne tako davno.
Pitam se – kako je moguće ovo promeniti? Nije fer očekivati od pojedinaca, koji su deo sistema (školskog, vojnog...) da promene stvari. Moguće je sporadično nešto pokušati, moguće je ponekad nešto uraditi i pomeriti stvar s mrtve tačke. Kako gledati na to? Reče jednom u filmu (vrlo relevantnom za ovu temu) jedna naturščkik glumica: „Od gledanja nema selameta". Zaista i nema. Gledati s nevericom i čuditi se što niko ništa ne preduzima je jedna od opcija. Probati i u maloj sredini napraviti prvi korak – možda i upali. Nisam ni sam pametan kako i šta, ko bi se pridružio, ko bi se usprotivio... Ostaje utisak da nešto moram da pokušam.
Ovih dana pokrećemo i radio emisiju na temu statusa ratnih veterana. Na lokalnom Radio Požegi. Na ovom radiju je oduvek bilo sluha za pokretanje zanimljivih tema. Jedna od tema će biti da li se o ratnim veteranima priča na pravi način. Nije nam računica da se ova tema aktivira sada kada evrointegracije postaju glavna zajednička tendecija ne tako davno krvnih neprijatelja, već nam je želja da lokalno stanovništvo podsetimo na komšije, prijatelje, rođake koji su u ratu bili, a da o tome više niko ne želi da priča. Niko da se seća.
Dok čekamo da se nešto promeni, pokušaćemo da sami nešto i uradimo. Ovde, kod nas. Zašto ne bi Požega bila prvo mesto koje će Danom sećanja podsetiti na sve one ljude kojima je rat, na razne načine, odneo dosta toga? Nekima sve. Neka bude tog Dana sećanja, makar simbolično. A kada me deca moja, koja vrtoglavo brzo rastu pitaju: „Tata, a čega se sećamo da ovaj Dan sećanja u Požegi?" (a znam da će me mali radoznalci baš to pitati tog dana), bojim se da neću znati da im tačno odgovorim. Možda ću reći – sećanja na ludost, hrabrost, iskrenost, zbunjenost... i šta još, ni sam ne znam. Ali ću se sećati da mi je stalo da Dana sećanja bude. Pa neka ga svako doživi i opiše na sebi svojstven način, jer ga svako doživljava drugačije.
Ja sam svoj stav o toj temi rekao još sredinom devedestih, kada sam svoj veteranski identitet podredio svom pacifističkom identitetu. Tako su dva meseca ratnog iskustva ostala duboko u senci višegodišnje borbe protiv ratova i onih koji su ratove fabrikovali. I kada sam se pitao da li ću nekad i ja pobediti, desi se okolnost da moj pacifistički, anitratni identitet biva glatko poražen od identiteta oca. Iz te uloge mogu da kažem – da, Dana sećanja treba da bude. Priče o ratu i ratnim veteranima – treba da bude. Najvažniji razlog je što želim da moja i sva deca ovog sveta o ratovima pričaju samo na časovima istorije, a da svi naši i njihovi „budući ratovi" budu samo „ratovi" znanja, uspeha, napretka, optimizma. Takve „ratove" želim ovim generacijama, a da bi oni za to ratovali moraju znati za kakve gluposti smo ratovali mi.
Da li je suvišno na kraju podsetiti na jednu pesmu? Manic Street Preachers – If you tolerate this, your children will be next

The future teaches you to be alone
The present to be afraid and cold
So if I can shoot rabbits
Then I can shoot fascists

Miroslav Tamburić, FORCA Požega